

Daiva DELTUVIENĖ

Vilniaus universitetas

DĖL MAŽOSIOS LIETUVOS XVI–XVIII AMŽIAUS DEHIDRONIMI-
NIŲ OIKONIMŲ

Analizuojant priesaginės darybos Lietuvos gyvenamųjų vietų vardus iš hidronimų, pastebima, kad produktyvumu ypač išsiskiria priesaga *-én-*.¹ Gausu šios priesagos vedinių yra ir Mažosios Lietuvos vardyne.

Medžiaga šiam straipsniui rinkta iš rankraštnių šaltinių, esančių Berlyno slap-tajame valstybiniame archyve „Preussischer Kulturbesitz“ bei Lietuvos mokslų aka-demijos bibliotekos Rankraščių skyriuje, taip pat spausdintų leidinių: „Urkunden zur Geschichte des ehem. Hauptamts Insterburg“, O. Barkowski „Die Besiedlung des Hauptamtes Insterburg 1525–1603“, G. Froelich „Flussnamen in Ostpreussen“, O. Nat au „Mundart und Siedelung im nordöstlichen Ostpreussen“ ir J. F. Goldbeck „Vollständige Topographie des Königreichs Preussen“.

Straipsnio tikslas – nustatyti, kada atsirado dehidroniminiai vediniai su priesaga *-én-* ir kaip jie buvo perteikiami vokiečių kalboje XVI–XVIII amžiuje.

Žemiau pateiktų oikonimų etimonai yra dvejopos sandaros: paprastieji ir sudurtiniai.

Lie. up. *Aisse* (Froelich 56), *Ayse* (*Aisse*) (Kalvaitis 68), *Aisë* Vvr (LUEV 1):
Ajsehnen 1599 Klaipėdos apskr. (Ostpr. Fol. 6702 98), *Ajßehnen* 1648 (Ostpr. Fol. 6770 3), *Ajsehnen* 1696 (Ostpr. Fol. 6818 7), *Aysenen* 1696 (Ostpr. Fol. 6818 236), *Ayßehnen* 1717 Priekulės apskr. (Ostpr. Fol. 9326 3), *Aüssehnen* 1722 (Ostpr. Fol. 9330 5), *Eysehnen* 1785 (Insterburg, Memel, Pröckuls) (Goldbeck II 36).

Lie. up. *Lompe* Tilžės apskr. (Froelich 41), *Lumpe* (*Lompe*) (Kalvaitis 70), *Luṃpè* Pgg (LUEV 95):

Lumpeenn 1536 Tilžės apskr. (Ostpr. Fol. 11500 5), *Lumpöhnen* 1730 (Ostpr. Fol. 11512 78), *Lumpöhnen* 1785 (Insterburg, Memel, Baublen) (Goldbeck II 90).

Up. *Pissa* Stalupėnų ir Gumbinės apskr. (Froelich 65–66), *Pisa* Įs. (LUEV 222):

Pissenenn 1539, *Pissenen* 1540, dab. lytis *Milluhnen* Enciūnų prp. Stalupėnų apskr. (Barkowski 182), *Pissenenn* 1555 Įsruties apskr. (Ostpr. Fol. 4592 5), *Pisseinenn* 1564 (Ostpr. Fol. 4599 11), *Milluhnen* 1785 (Insterburg, Göritten) (Goldbeck II 99).

Lie. up. *Strius* Įsruties apskr. (Froelich 77), *Strijus* (*Strius*) (Kalvaitis 71), *Strijus* Įs (LUEV 223):

¹ Žr. M. Razmukaitė 199.

Strijen 1590 Jurbarko apskr. (Ostpr. Fol. 4018 20), *Strigenen* 1591 (Ostpr. Fol. 4019 96), *Strjnen* 1607 (Ostpr. Fol. 4035 23), *Strygehnen* 1615 (U Insterburg 152), *Strigenen* 1615 (U Insterburg 162), *Strijenenn* 1622 (Ostpr. Fol. 4050 49), *Strigenen* 1673 (Ostpr. Fol. 4065 37), *Strjgehnen* 1693 (Ostpr. Fol. 4085 19), *Strigehnen* 1785 (Insterburg, Georgenburg) (Goldbeck II 159).

Lie. up. *Taurut* Tilžės apskr. (Froelich 69):

Taurattheen² 1536 Tilžės apskr. (Ostpr. Fol. 11500 7), *Tauratheen* 1536 (Ostpr. Fol. 11500 51), *Taurothenen* 1785 (Insterburg, Memel, Balgarden) (Goldbeck II 167).

Pastarųjų oikonomų visos lytys jau nuo XVI a. yra užfiksuotos su priesaga *-èn- (arba *-ein-).

Iš lie. up. *Bite* (*Bitte*) (Kalvaitis 68), *Bìtè* Pgg (Vanagas LHEŽ 65) kilusio oikonomo **Bittenenn** 1542 Ragainės apskr. (OF 124 73), *Bittenen* 1542 (OF 124 89), *Bitthenen* 1556 (Ostpr. Fol. 9396 126), *Bittenen* 1556 (Ostpr. Fol. 9396 144), *Bittenen* 1565 (Ostpr. Fol. 9401 67), *Bittehn* 1724 Šereiklaukio apskr. (Ostpr. Fol. 10410 4), *Bittenen* 1785 (Insterburg, Schreitlaucken) (Goldbeck II 14) kai kurios XVI a. lytys neturi priesagos -èn-, pvz.: *Bithenn* 1549 (Ostpr. Fol. 9392 17), *Bitenn* 1549 (Ostpr. Fol. 9392 95), *Bittenn* 1556 (Ostpr. Fol. 9396 54).

Iš lie. up. *Rauschwe* Stalupėnų ir Pilkalno apskr. (Froelich 45), *Rauswe* (*Rauschwe*) (Kalvaitis 70) kilusio, vėliau išnykusio oikonomo vokiškuose šaltiniuose užfiksuotos kelios lytys: bepiesaginė **Rauschwey**, *Rauschwen* 1557, dab. lytis *Enskehmen* Stalupėnų prp. ir apskr. (Barkowski 233); su diftongizuota priesaga *-ein-, pvz.: *Rauschwein* 1557 (Barkowski 233), *Rauschwein* 1564 Įsruties apskr. (Ostpr. Fol. 4599 25), *Rauschweinen* 1606 (Barkowski 80), *Rauschwein* 1642–1664 (Ostpr. Fol. 4610 135); su priesaga *-èn-, pvz.: *Rauschwenen* 1584 (Barkowski 80). Priesaga *-ein- galėjo atsirasti dėl prūsų kalbos įtakos, nes šios priesagos vedinių gausu prūsų vardyne³.

Šios grupės oikonomų 31 variantas užrašytas su priesaga *-èn-, 5 variantai – su priesaga *-ein-, 2 variantai – be priesagų ir 1 – su apvokietinta priesaga -ö(h)n-.

Didžiąją dalį priesagos -èn- vedinių (49 iš 56 šiame darbe aptariamų) sudaro oikonomai, kurių etimonai yra sudurtiniai hidronimai. Antrasis jų sandas *up- sietinas su lie. *ùpė*.

Oikonomai, kurių lytys fiksuojamos nuo XVI amžiaus, vokiškuose šaltiniuose perteikiami ketveriopai: be priesagų, su priesaga *-ein-, su priesaga *-èn-, su apvokietinta priesaga -ö(h)n-.

Lie. up. *Augstupe* Gumbinės apskr. (Froelich 13), *Auksztupe* (*Augstupp*) (Kalvaitis 68), *Aukštupė* Gm. (LUEV 219), dar plg. up. *Áukšt-upis*, *Aukšt-upys* Žgč, *Aūkšt-upis* Šll, *Aukšt-upys* Kp (Vanagas LHEŽ 52):

² Lietuvišką trumpąjį *u* vokiečiai žemaičiai keičia į *o*, kurį vokiečiai aukštaičiai savo ruožtu keičia į *a*, plg. Fenzlau 35 ff., 41 ff.

³ Žr. G. Blažienė 59–78. Gerullis 253 teigia, kad prūsų vardynui būdinga priesaga -ein-, tuo tarpu lietuvių kalboje dažniau vartojama priesaga -èn-.

Augstupenen, Augstupeinenn, Augstubenn, Augstupenn 1554, dab. lytis *Augstupönen* Žirgupėnų prp. Gumbinės apskr. (Barkowski 211), *Augstubenn* 1555 (Ostpr. Fol. 4592 56), *Augstupenn* 1556 (Ostpr. Fol. 4593 61), *Augstupeinenn* 1564 (Ostpr. Fol. 4599 98), *Augstupöhnen* 1606 (U Insterburg 57), *Augstupehnen* 1642–1664 (Ostpr. Fol. 4610 57), *Augstupöhnen* 1687 (Ostpr. Fol. 4627 11), *Augstupöhnen* (Insterburg, Mattischkehmen) (Goldbeck II 6). Šio oikonimo lytis XVI a. dar nėra nusistovėjusios. Šalia bepriesaginių lyčių, pvz., *Augstupenn* 1554, randama ir su priesagomis *-en-* (vok. *-en-* arba *-ehn-*), pvz., *Augstupenen* 1554, arba *-ein-*, pvz., *Augstupeinenn* 1564.

Lie. up. *Brakupe* Stalupėnų apskr. (Froelich 19):

Brakupenn 1539, dab. lytis *Brakupönen* Nybudžių prp. Gumbinės apskr. (Barkowski 185), *Brakupeinenn* 1554 (Barkowski 209), *Bracupenn* 1555 (Ostpr. Fol. 4592 38), *Brackupenn* 1555 (Ostpr. Fol. 4592 95), *Brakupeinenn* 1564 (Ostpr. Fol. 4599 61), *Brackupenenn* 1588 (U Insterburg 107), *Brackupenenn* 1588 (Barkowski 31), *Brakupehnen, Brakupöhnen* 1615 (U Insterburg 169), *Brackupehnen* 1642–1664 (Ostpr. Fol. 4610 9), *Brakupöhnen* 1785 (Insterburg) (Goldbeck II 16).

Lie. up. *Budupe* ar *Budupis* apskr. Pillkallen (Froelich 17), *Budupe* (*Budupp*) (Kalvaitis 68), *Budupė* Plkn (LUEV 220):

Budupis 1539 (Barkowski 181), *Budupen* 1542, dab. lytis *Budupönen* Kusų prp. Pilkalnio apskr. (Barkowski 188), *Budupenen, Buduppeinenn* 1554 (Barkowski 205), *Budupenen* 1595 (priklauso Kusų prp.) (Barkowski 26), *Buduppönen* 1686 (Natau 129), *Budupöhnen* 1785 (Insterburg, Kussen) (Goldbeck II 19).

Lie. up. *Budupe* Įsruties apskr. (Froelich 17):

Budupenn 1555 Įsruties apskr. (Ostpr. Fol. 4592 51), *Bodupenn* 1556 (Ostpr. Fol. 4593 57), *Budupeinen* 1558 (Ostpr. Fol. 4595 65), *Budupp* 1564 (Ostpr. Fol. 4599 16), *Buduppeinenenn* 1564 (Ostpr. Fol. 4599 60), *Buduppeinenn* 1564 (Ostpr. Fol. 4599 86), *Budupehnen* 1642–1664 (Ostpr. Fol. 4610 3), *Buduppönen* 1687 (Ostpr. Fol. 4627 22), *Budupöhnen* 1785 (Insterburg, Georgenburg) (Goldbeck II 19).

Lie. up. *Girnupe* Stalupėnų apskr. (Froelich 18), plg. taip pat up. *Girn-upė* Vad, *Girn-upis* Jnšk, Vdk, Žml, KzR, *Girn-ùpis* Rs (Vanagas LHEŽ 116–117):

Girnopeninenn, Grinope, Girnopen 1556, *Girnischken* Mielkiemio prp. Stalupėnų apskr. (Barkowski 225), *Girnopeninenn* 1564 (Ostpr. Fol. 4599 45), *Girnupehnen* 1620, *Girnupoehnen* 1717 (Froelich 24). Vėlesnė lytis yra priesagos *-išk-* vedinys iš lie. avd. *Girnis, Girnys, Girnius* (LPŽ I 676).

Lie. up. *Klampupe* Gumbinės apskr. (Froelich 14), *Klampupe* (*Klampupp*) (Kalvaitis 69), *Klampupė* Gm (LUEV 221), plg. taip pat up. *Klañp-upis* Brž, KzR, Kbr, *Klamp-upys* Grnk, Srv (Vanagas LHEŽ 159):

Klampupen 1584 (Barkowski 76), *Klamppopenenn, Klampopenen* 1596, dab. lytis *Klampupönen* Nybudžių prp. Gumbinės apskr. (Barkowski 38), *Klampupehnen* 1642–1664 Įsruties apskr. (Ostpr. Fol. 4610 8), *Klampupöhnen* 1785 (Insterburg, Budupöhnen) (Goldbeck II 71).

Lie. up. *Laukup* Stalupėnų apskr. (Froelich 14), *Laukupe* (*Laukupp*) (Kalvaitis 69), *Laukupė* Stlp (LUEV 221); taip pat plg. up. *Lauk-upė*, *Laūk-upė*, *Lauk-upys* Rk, *Laūk-upis* Dr, Grk, Krt ir kt. (Vanagas LHEŽ 183), dar žr. Pėteraitis MLT 116:

Laukupenn 1539, *Laukupen* 1540, *Laukupönen* Pilupėnų prp. Stalupėnų apskr. (Barkowski 181), *Lauckupenn* 1555 (Ostpr. Fol. 4592 12), *Laukupehnen*, *Laukupöhnen* 1615 (U Insterburg 166), *Laugkupehnen* 1642–1664 (Ostpr. Fol. 4610 19), *Laukupöhnen* 1785 (Insterburg, Bredauen) (Goldbeck II 84).

Lie. up. *Pilupe* (*Pilupp*) (Kalvaitis 70), *Pilupė* Stlp (LUEV 222); taip pat plg. lie. up. *Pil-upis*, *Pil-upys* Nmž (Vanagas LHEŽ 259), dar žr. Pėteraitis MLT 139:

Pillupen 1542, dab. lytis *Pillupönen* (Barkowski 181), *Pillupenen*, *Pillupeinenn* 1554 Stalupėnų apskr. (Barkowski 229), *Pillupenn* 1556 (Ostpr. Fol. 4593 10), *Pillupenen* 1557 (U Insterburg 62), *Pilupeinen* 1562 (U Insterburg 68), *Pillupeinenn* 1564 (Ostpr. Fol. 4599 18), *Pillupehnen* 1642–1664 (Ostpr. Fol. 4610 119), *Pillupöhnen* 1718 (Ostpr. Fol. 4634 5), *Pillupöhnen* 1785 (Insterburg, Bredauen) (Goldbeck II 119).

Lie. up. *Scheckstupe* Stalupėnų apskr. (Froelich 19), *Szekszte* (*Schöckfte*) (Kalvaitis 71), *Šėkštė* Stlp (LUEV 223); taip pat plg. ež. *Šėkštis* Als, up. *Šėkštys*, *Šėkštis* Krš, ež. *Šėkštas* JnšM, up. *Šėkštė* Pnd, ež. *Šėkštys* Ign, Lkm, up. *Šėkšt-upis* Br, up. *Šėkšt-upys* An (Vanagas LHEŽ 328, 330):

Scheckstupen 1539, dab. lytis *Schöckstupönen* Stalupėnų prp. ir apskr. (Barkowski 182), *Scheckstupenen*, *Scheckstupeinenn* 1554 (Barkowski 233), *Scheckstupenn* 1556 (Ostpr. Fol. 4593 20), *Scheckstupeinenn* 1564 (Ostpr. Fol. 4599 30), *Schöckstupöhnen* arba *Schöcksten* 1785 (Insterburg, Dantzkehmen) (Goldbeck II 144).

Lie. up. *Schugupe* Gumbinės apskr. (Froelich 20):

†**Schuguppen** 1584, dab. lytis veikiausiai *Szurklauken* Nybudžių prp. Gumbinės apskr. (Barkowski 42), *Schugupehnen* 1642–1664 (Ostpr. Fol. 4610 58), *Sugupehnen* 1642–1664 (Ostpr. Fol. 4610 79), *Szugupöhnen* 1687 (Ostpr. Fol. 4627 31). Vėlesnė lytis yra dūrinys iš lie. *žiūrke* ir lie. *laūkas*.

Lie. up. *Schwigupe* Stalupėnų apskr. (Froelich 19), *Schwigupe* (Barkowski 86), *Žvejupė* Stlp (LUEV 224), bet nereikėtų atmesti ir ryšio su up. *Žvygupis, plg. lie. up. *Žvỹg-upis*, *Žvyg-upys* Km, pv. *Žvỹgė* Rs (Vanagas LHEŽ 407):

Swibupenn, *Swibupen* 1540, dab. lytis *Schwiegupönen* Bildviečių prp. Stalupėnų apskr. (Barkowski 182), *Schwipupenn* 1555 (Ostpr. Fol. 4592 93), *Schwigupehnen* 1584, dab. lytis *Schwiegupönen* Bildviečių prp. Stalupėnų apskr. (Barkowski 86), *Schwiegupöhnen* 1785 (Insterburg, Budweitschen) (Goldbeck II 147).

Lie. up. *Szurgupe* Gumbinės apskr. (Froelich 16), *Žiurkupe* (*Szurkupp*) (Kalvaitis 72), *Žiurkupė* Gm (LUEV 224):

Schwurkupenen, *Schwurkupeinenn*, *Schurckupenn*, *Schuckope* 1554, dab. lytis *Szurgupchen* Valtarkiemio prp. Gumbinės apskr. (Barkowski 212), *Schurckupenn*

1555 (Ostpr. Fol. 4592 59), *Schwurkupeinenn* 1564 (Ostpr. Fol. 4599 102), *Schurguppenen* 1590 (Froelich 28), *Schurgupehmen* 1642–1664 (Ostpr. Fol. 4610 59), *Surkupehnen* 1642–1664 (Ostpr. Fol. 4610 79), *Szurgupchen* 1785 (Insterburg, Buylien) (Goldbeck II 165).

Lie. up. *Skardupė* Gm (LUEV 223):

Sckarduppe 1555, dab. lytis *Skardupönen* Nybudžių prp. Gumbinės apskr. (Barkowski 209), *Sckardupehn* 1590 (Barkowski 34), *Skardupöhnen* 1785 (Insterburg, Dantzkehmen) (Goldbeck I 150).

Lie. up. *Stallupe* Stalupėnų apskr. (Froelich 18), *Stalupe* (*Stalupp*) (Kalvaitis 71), *Stalupė* Stlp (LUEV 223):

Stallupenn 1539, *Stallupen* 1542, dab. lytis *Stallupönen* (Barkowski 183), *Stollupen* 1551 (U Insterburg 58), *Stallupenn* 1555 (Ostpr. Fol. 4592 20), *Sthalupenn* 1556 (Ostpr. Fol. 4593 20), *Stalluppeinenn* 1564 (Ostpr. Fol. 4599 27), *Stallupöhnen* 1600 (U Insterburg 119), *Stallupehnen* 1642–1664 (Ostpr. Fol. 4610 136), *Stallupöhnen* 1785 (Insterburg) (Goldbeck II 155).

Lie. up. *Ston(Stan)upe* Galdapės apskr. (Froelich 17):

Stanupenen, *Stannupen* 1564, dab. lytis *Stonupönen* Gavaičių prp. Galdapės apskr. (Barkowski 50), *Stonupöhnen* arba *Schicken* 1785 (Insterburg, Königsfelde) (Goldbeck II 158). Gretiminė lytis veikiausiai sietina su vok. avd. *Schick*, *Schicks*, *Schicke* (Gottschild 511).

Lie. up. *Sasuppe* Įsruties apskr. (Froelich 16); taip pat plg. vv. *Sassupoenen* Ragainės apskr. (Froelich 26), *Žasupe* (*Szasupp*) (Kalvaitis 72), *Žasupė* Krpš (LUEV 224):

Schanschupis 1554, *Schanschutis* 1557, dab. lytis *Sassupönen* Kraupiško prp. Ragainės apskr. (Barkowski 206), *Schanschupis* 1556 (Ostpr. Fol. 4593 58), *Schanschettis* 1564 (Ostpr. Fol. 4599 17), *Schanschupis* 1564 (Ostpr. Fol. 4599 93), *Szaßupöhnen* 1687 (Ostpr. Fol. 4627 26), *Sassupöhnen* arba *Mitzken* (Insterburg, Moulienen) (Goldbeck II 138). Gretiminė lytis sietina su lie. avd. *Mickà*, *Mickas*, *Mickis*, *Mickys*, *Mickus* (LPŽ II 218–220).

Lie. up. *Tarpupe* Įsruties ir Stalupėnų apskr. (Froelich 18); taip pat plg. ež. *Tarpùpis* Eiš (Vanagas LHEŽ 340):

Tarpupe 1542, dab. lytis *Tarpupönen* Įsruties prp. ir apskr. (Barkowski 187), *Tarpupenn*, *Darpupenn* 1554 (Barkowski 199), *Tarpupenn* 1555 (Ostpr. Fol. 4592 76), *Darpupenn* 1555 (Ostpr. Fol. 4592 100), *Trapupenn* 1556 (Ostpr. Fol. 4593 80), *Tarppheinenn* 1564 (Ostpr. Fol. 4599 133), *Tarpupehnen* 1642–1664 (Ostpr. Fol. 4610 151), *Tarpupöhnen* 1687 (Ostpr. Fol. 4627 49), *Tarpupöhnen* 1718 (Ostpr. Fol. 4634 58), *Groß/ Klein Tarpupöhnen* 1785 (Insterburg, Budweitschen) (Goldbeck II 166). Vėliau atsiranda sudėtinės lytys su *groß* ir *klein*.

Lie. up. *Uzupe* Įsruties apskr. (Froelich 19, 28), plg. taip pat up. *Ūžupis* Krkn, Pjv (Vanagas LHEŽ 357):

Uschupenn, *Oschupenn* 1554, dab. lytis *Uszupönen* Išdagų prp. Gumbinės apskr. (Barkowski 199), *Uschupeinenn* 1564 (Ostpr. Fol. 4599 126), *Uschupehnen* 1642–1664 (Ostpr. Fol. 4610 42), *Ußupöhnen* 1687 (Ostpr. Fol. 4627 12), *Uschupöhnen* 1718 (Ostpr. Fol. 4634 58), *Uszupöhnen* 1785 (Insterburg, Kiauten; Stanaitischen) (Goldbeck II 174).

Toliau pateikiami oikonimai, kurių lytis turi tik priesaginius užrašymo variantus: su priesagomis *-ein-, *-ën- arba apvokietinta -ö(h)n-.

Lie. up. *Alksnupė arba *Alksnupis; plg. up. *Alksnupė* Plkn (LUEV 219), taip pat up. *Alksn-iupis* Šd, *Alksn-upis* Bb, Gr, Grš ir kt., *Alksn-ùpis* Srv, *Alksn-upÿs* Srv (Vanagas LHEŽ 39):

†**Alksnuppenenn** 1583 (priklauso Nemirskiemio prp.), *Alxnupein* 1589 (Barkowski 21).

Alxnuppenen 1584, dab. lytis *Schluidszen* Enciūnų prp. Stalupėnų apskr. (Barkowski 75), *Alxnupehnen* 1642–1664 (Ostpr. Fol. 4610 44), *Alxnupöhnen* 1687 (Ostpr. Fol. 4627 25). Vėlesnė lytis veikiausiai sietina su lie. avd. *Szluža* (Kalvaitis 18), *Šliūžas*, *Šliūžis*, *Šliūžys*, *Šliūžius (LPŽ II 958), vėliau šis oikonimas buvo perdirbtas į *Šluižiai arba *Šluidžiai.

Lie. up. *Ballupis* Ragainės apskr. (Froelich 13), *Balupe* (*Ballupp*) (Kalvaitis 68), *Balupė* Rg (LUEV 219); taip pat plg. lie. up. *Bāl-upis* Krn, Šlč, *Bal-ùpis* Dt (Vanagas LHEŽ 56), la. up. *Balupe* (Endzelin LG 121):

Ballupehnen 1642–1664 Įsruties apskr. (Ostpr. Fol. 4610 37), *Ballupöhnen* 1687 (Ostpr. Fol. 4627 13), *Balluppöhnen* 1687 (Ostpr. Fol. 4627 67), *Ballupönen* 1785 (Insterburg, Gerskullen) (Goldbeck II 8).

Lie. up. *Bidupis* Stalupėnų apskr. (Froelich 18):

Bidupenen, *Biduppeinenn* 1564, *Bidupönen* Katinavos prp. Stalupėnų apskr. (Barkowski 208).

Lie. up. *Draugupe* Pilkalnio apskr. (Froelich 23), *Draugupe* (*Draugupp*) (Kalvaitis 68), *Draugupė* Plkn (LUEV 220):

Draugupehnen 1642–1664 Įsruties apskr. (Ostpr. Fol. 4610 38), *Draugupöhnen* arba *Draupchen* 1785 (Insterburg, Kussen) (Goldbeck II 30). Gretiminė lytis – iš lie. up. *Draupe* apskr. Insterburg (Froelich 20), veikiausiai perdirbta iš *Dravupė (Vanagas LHEŽ 90). *Draupchen* yra vokiškos deminutyvinės priesagos -chen vedinys.

Lie. up. *Girupė, *Girupis, plg. up. *Gir-upis* Bb, Klm, Lk ir kt. (Vanagas LHEŽ 116):

†**Girrupehnen** 1642–1664 Įsruties apskr. (Ostpr. Fol. 4610 22).

Lie. up. *Jautupe* apskr. Stallupoenen (Froelich 15); taip pat plg. up. *Jáut-upis* Als (Vanagas LHEŽ 134), dar žr. Pėteraitis MLT 99:

Jautupenen 1590, dab. lytis *Kischen* Stalupėnų prp. ir apskr. (Barkowski 83), *Jautupehnen* 1642–1664 (Ostpr. Fol. 4610 148), *Kischen* 1785 (Insterburg, Dantzkehmen) (Goldbeck II 70). Vėlesnė lytis sietina su lie. avd. *Kišas, plg. lie. *kišà* „landus žmogus“ (LKŽ V 879).

Lie. up. *Jodupe* Pilkalnio apskr. (Froelich 17), plg. taip pat up. *Júod-upė* Brž, Dr, Eiš ir kt., up. *Juod-ùpė* Pgg, up. *Juod-upė* Lkm, up. *Júod-upis* Als, Auk, Bsg ir kt. (Vanagas LHEŽ 137–138):

Joduppeinenn 1564 Įsruties apskr. (Ostpr. Fol. 4599 85), *Jodupehnen* 1642–1664 (Ostpr. Fol. 4610 38), *Jodupöhnen* 1687 (Ostpr. Fol. 4627 21), *Jodupöhnen* 1726 Diržkiemio apskr. (Ostpr. Fol. 3204 21), *Jodupönen* 1785 (Insterburg, Dörschkehmen) (Goldbeck II 58).

Lie. up. *Keckstupe* Pilkalnio apskr. (Froelich 19); taip pat plg. up. *Kėkšt-upis* Dglš, Grš (Vanagas LHEŽ 151):

Keckstupenen 1557, dab. lytis *Kögsten* Kusu prp. Pilkalnio apskr. (Barkowski 206), *Kögsten* 1785 (Insterburg, Brakupöhnen) (Goldbeck II 73). Vėlesnė lytis sietina su lie. apel. *kėkštas* arba lie. avd. *Kekšta*, *Kėkšta*, *Kėkštas*, *Kėkštas* (LPŽ I 967).

Up. *Kerstupe* Ragainės apskr. (Froelich 17):

Kerstupenen, *Kerstupeinenn* 1555, dab. lytis *Kerstupönen* Kraupiško prp. Ragainės apskr. (Barkowski 201), *Kerstupeinen* 1564 (Ostpr. Fol. 4599 119), *Kerstupehnen* 1642–1664 (Ostpr. Fol. 4610 156), *Kerstupöhnen* 1687 (Ostpr. Fol. 4627 43), *Kerstupöhnen* 1785 (Insterburg, Moulienen) (Goldbeck II 68). Plg. dar vok. avd. *Kerstupp* (Gottschald 365).

Lie. up. *Laszupe* Klaipėdos apskr. (Froelich 13), *Laszupe* (*Laßupp*) (Kalvaitis 69), *Lāšupis*, *Lāšiupis* Dvl (Vanagas LHEŽ 182), dar žr. Pėteraitis MLT 115:

Laschupehnenn 1648 Klaipėdos apskr. (Ostpr. Fol. 6770 2), *Laschupehnen* 1696 (Ostpr. Fol. 6818 5), *Laschupöhnen* 1696 (Ostpr. Fol. 6818 148), *Dawillen* 1785 (Insterburg, Memel, Clemmenhof) (Goldbeck II 27). Gretiminė lytis – iš lie. avd. *Dovilas* (LPŽ I 518).

Lie. up. *Pictupe* Tilžės apskr. (Froelich 16), *Piktupe* (*Pictupp*) (Kalvaitis 70), *Pikt-ùpė* Pgg (Vanagas LHEŽ 258):

Pictupeen 1536 Tilžės apskr. (Ostpr. Fol. 11500 3), *Picktupöhnen* 1730 (Ostpr. Fol. 11512 80), *Picktupöhnen* 1785 (Insterburg, Memel, Baublen) (Goldbeck II 118).

Lie. up. *Rudupe* (*Rudupp*) (Kalvaitis 70), *Rudupė* Gm (LUEV 222); taip pat plg. up. *Rùd-upė* Eiš, Kr, *Rud-ùpė* Pnt, *Rùd-upis* Kdl, Lkč ir kt.; *Rud-upys* An, Bsg ir kt. (Vanagas LHEŽ 281–282):

Ruduppeinenn 1554 (Barkowski 199), *Ruduppeinenn* 1564 (Ostpr. Fol. 4599 129), *Rudupehnen* 1642–1664 (Ostpr. Fol. 4610 164), *Rudupönen* 1687 (Ostpr. Fol. 4627 17), *Ruduppönen* 1687 (Ostpr. Fol. 4627 46), *Rudupöhnen* 1785 (Insterburg, Stanaitchen) (Goldbeck II 135).

Lie. up. *Szillup* Pakalnės, Klaipėdos, Galdapės, Ragainės apskr. (Froelich 15), *Szilupe* (*Schilupp*) (Kalvaitis 71):

Schillupehnen 1642–1664 Įsruties apskr. (Ostpr. Fol. 4610 63), *Schillupöhnen* 1687 (Ostpr. Fol. 4627 34), *Schillupöhnen* 1785 (Insterburg, Dantzkehmen; Trakehnen) (Goldbeck II 142).

Lie. up. *Šienupė, *Šienupis, plg. up. *Šiēn-upis* Nmk (Vanagas LHEŽ 330):
†**Schinupeinenn** 1564 Įsruťies apskr. (Ostpr. Fol. 4599 9).

Lie. up. *Szirgupe* Gumbinės apskr. (Froelich 16), *Žirgupe* (*Szirgupp*) (Kalvaitis 72), *Žirgupė* Gm (LUEV 224), plg. up. *Žirg-upė* Al, *Žirg-upis* Krk, Žl (Vanagas LHEŽ 403):

Schirgupenhagen 1617 (U Insterburg 182), *Zirgupenhagen* 1642-1664 Įsruťies apskr. (Ostpr. Fol. 4610 58), *Sirgupenhagen* 1642-1664 (Ostpr. Fol. 4610 79), *Szirgupöhnen* 1687 (Ostpr. Fol. 4627 31), *Szirgupöhnen* 1785 (Insterburg, Szirgupöhnen) (Goldbeck II 164).

Lie. up. *Skardupe* Darkiemio apskr. (Froelich 14), *Skardupe* (*Skardupp*) (Kalvaitis 71), *Skardupė* Gm (LUEV 223), plg. taip pat up. *Skařd-upis* Bsg, Brb ir kt., up. *Skard-upys* Grnk, Rk ir kt. (Vanagas LHEŽ 301):

Skardupenen 1584, dab. lytis *Skardupchen* Gumbinės prp. ir apskr. (Barkowski 42), *Skardupchen* 1785 (Insterburg, Plicken) (Goldbeck II 150). Vėlesnė lytis yra deminutyvinės priesagos *-chen* vedinys.

Skarduppeinenn 1564, dab. lytis *Skardupönen* Peleninkų prp. Įsruťies apskr. (Barkowski 202), *Scharduppeinenn* 1564 (Ostpr. Fol. 4599 27), *Sckarduppeinenn* 1564 (Ostpr. Fol. 4599 119), *Skardupenhagen* 1642-1664 (Ostpr. Fol. 4610 6), *Skardupöhnen* 1687 (Ostpr. Fol. 4627 39), *Skarduppönen* 1687 (Ostpr. Fol. 4627 44), *Skardupöhnen* 1718 (Ostpr. Fol. 4534 56), *Sckardupöhnen* 1785 (Tapiau, Insterburg, Lappöhnen) (Goldbeck II 172).

Lie. up. *Skaistupe* Stalupėnų apskr. (Froelich 17), plg. taip pat up. *Skáist-upis* Ad, Grz ir kt., up. *Skais-upys* Pn (Vanagas LHEŽ 300):

Skeissdupenen 1590, dab. lytis *Petrikatschen* (Barkowski 87), *Skaystupenhagen* 1642-1664 Įsruťies apskr. (Ostpr. Fol. 4610 149), *Skaystupöhnen* 1719 (Barkowski 87). Vėlesnė lytis sietina su lie. avd. *Petrikatis* (Kalvaitis 15), *Petrikáitis* (LPŽ II 440).

Lie. up. *Sausupė, *Sausupis, plg. *Sausėlio* ėžeras Lbv, up. *Saūsinė* Pn, up. *Sausinaitė* Rdd, up. *Saūs-upis* Als, Vrn, ež. *Saūs-vingis* Alv ir kt. (Vanagas LHEŽ 292):

†**Szaußupenhagen** 1642-1664 Įsruťies apskr. (Ostpr. Fol. 4610 174).

Lie. up. *Tarpupe* Įsruťies ir Stalupėnų apskr. (Froelich 18):

Tarpupenen, *Tarppeinenn* 1554 (Barkowski 199), *Tarpupöhnen* 1785 (Insterburg, Stanaitschen) (Goldbeck II 166).

Lie. up. *Worupe* (*Worupp*) (Kalvaitis 72), *Vorupė* Gm (LUEV 224), *Vörupė* Gmb (Vanagas LHEŽ 392):

Waruppenen⁴ 1590, dab. lytis *Worupönen* Nybudžių prp. Gumbinės apskr. (Barkowski 36), *Warrupenhagen* 1642-1664 (Ostpr. Fol. 4610 5), *Warupöhnen* 1725 (Ostpr. Fol. 3202 25).

⁴ Lietuviškąjį o vokiečiai aukštaičiai keičia a, plg. Fenzlau 41 ff.

Lie. up. *Warupe* Įsruties apskr. (Froelich 19, 29), *Warupe* (*Warupp*) (Kalvaitis 71), *Varupė* Plkn (LUEV 224), plg. dar up. *Vār-upis* Ad, Dr ir kt., up. *Var-upelis* Btr, up. *Var-upė* Plkn ir kt. (Vanagas LHEŽ 362):

Waruppenen 1590, *Warupöhnen* 1716 (Froelich 29), *Warrupöhnen* 1723 Diržkiemio apskr. (Ostpr. Fol. 3201 21), *Warrupöhnen* 1785 (Insterburg, Dörschkehmen) (Goldbeck II 177).

Oikonimai, kurių lytys randamos tik nuo XVIII amžiaus, užrašomi jau su labialiuzuota priesaga *-ö(h)n-*.

Lie. up. *Augstupe* Pilkalnio apskr. (Froelich 13):

Augstuppohnen 1723 Diržkiemio apskr. (Ostpr. Fol. 3201 19), *Augstupöhnen* 1725 (Ostpr. Fol. 3202 22), *Augstupöhnen* 1785 (Insterburg, Dörschkehmen) (Goldbeck II 6).

Lie. up. *Elxnuppe* Labguvos apskr. (Froelich 13), *Elksnupe* (*Elksnupp*) (Kalvaitis 68), *Elksnupė* Skg (LUEV 220):

Alxnupöhnen 1785 (Insterburg, Memel, Balgarden) (Goldbeck II 3). Žodžio pradžios *a* veikiausiai atsirado dėl analogijos su kitais kamieno **Alksn-* vediniais.

Lie. up. *Budupe* Įsruties apskr. (Froelich 17):

Buduppohnen 1723 Diržkiemio apskr. (Ostpr. Fol. 3201 19), *Budupöhnen* 1725 (Ostpr. Fol. 3202 22), *Budupöhnen* 1785 (Insterburg, Dörschkehmen) (Goldbeck II 19).

Lie. up. *Plattupe* Labguvos apskr. (Froelich 14), *Platupe* (*Platupp*) (Kalvaitis 70), *Platupė* Lbg (LUEV 222), plg. dar up. *Plat-upÿs*, *Plat-ùpis* Grk (Vanagas LHEŽ 261):

Plattupöhnen 1785 (Tapiiau, Mehlauken) (Goldbeck I 136).

Lie. up. *Skardupe* Tilžės, Ragainės apskr. (Froelich 14):

Skardupoenen 1772 Gastų apskr. (F 228–2053 26), *Skardupöhnen* 1781 (F 228–2554 11), *Skardupöhnen* 1785 (Insterburg Memel, Balgarden) (Goldbeck II 150).

Lie. up. *Sassup* Pilkalnio apskr. (Froelich 26):

Szassupöhnen 1785 (Insterburg, Brakupöhnen) (Goldbeck II 162).

Lie. up. *Werxnupe* Ragainės apskr. (Froelich 20), *Werksnupe* (*Werksnupp*) (Kalvaitis 71), *Verksnupė* Krpš (LUEV 224):

Werxnupöhnen 1785 (Insterburg, Brakupöhnen) (Goldbeck II 143).

Lie. up. *Wingsnup* Pakalnės apskr. (Froelich 15), *Wingsznupe* (*Wingsnupp*) (Kalvaitis 72), plg. dar up. *Vīnkšn-upis* Al, Dr, Šd ir kt., up. *Vīnkšnupelis* Šd, up. *Vīnkšn-ùpis* Kdl, up. *Vīnkšn-upÿs* Bb, Btg ir kt. (Vanagas LHEŽ 386):

Winkšnupoenen 1771 Gastų apskr. (F 228–2800 24), *Winksznupoenen* 1772 (F 228–2053 28), *Winckschnupoenen* 1772 (F 228–2053 88), *Groß/Klein Wingsnupöhnen* 1785 (Insterburg, Memel, Balgarden) (Goldbeck II 183).

Straipsnyje pateiktų oikonimų ir jų lyčių analizė rodo, kad bepiesaginės lytys (iš viso 49) ir variantai su priesaga *-*ein*- (iš viso 32) randami tik XVI a. šaltiniuose. Priesagos *-*én*- vediniai pasiskirstę taip: XVI a. užfiksuotos 27 lytys, XVII a. – 34. Apvokietintas šios priesagos variantas -*ö(h)n*- XVII–XVIII a. vokiškuose šaltiniuose randamas 78 kartus.

1536–1584 m. bepiesaginės lytys (49) varijuoja su priesaginėmis (50). Po 1584 m. aptinkami tik priesagos *-*én*- vediniai.

Iki XVI a. pabaigos (1599 m.) priesaga *-*én*- vokiškuose dokumentuose perteikiama dvejopai: arba diftongizuota -*ein*- (32) arba monoftongizuota -*e(h)n*- (27). XVII a. dehidroniminiams vediniams jau būdinga priesaga *-*én*-.

Taigi galima tvirtinti, kad priesaga *-*én*- kaip Mažosios Lietuvos oikonimų, kilusių iš hidronimų, darybos priemonė vartojama nuo XVI a. pradžios ir galutinai įsivertina XVI a. pabaigoje.

ZU DEN DEHYDRONYMISCHEN ORTSNAMEN KLEIN-LITAUENS IM 16. – 18. JH.

Zusammenfassung

Dehydronymische Derivate mit dem Suffix -*én*- sind im Litauischen besonders zahlreich. Der vorliegende Artikel analysiert die Ortsnamen Klein-Litauens mit diesem Suffix und versucht die Frage zu beantworten, wann diese Ortsnamen vorkommen und wie sie in deutschen Schriften wiedergegeben werden.

Die Untersuchung hat ergeben, dass im 16. Jh. die suffixlosen (49) und die suffigierten (50) Formen gleichmäßig verwendet werden. Ende des 16. Jh. (nach 1584) kommen lediglich suffigierte Formen vor.

Der litauische Suffix -*én*- wird in deutschen Quellen bis zum Ende des 16. Jh. zweierlei wiedergegeben: entweder diphthongiert als -*ein*- (32) oder monophthongiert als -*e(h)n*- (27). Anfang des 17. Jh. setzt der Labialisierungsprozess ein, der Ende des 17. Jh. sich bereits in allen Formen durchsetzt.

All das lässt zur Schlussfolgerung kommen, dass der litauische Suffix -*én*- zur Bildung der Oikonyme aus Hydronymen in Klein-Litauen bereits Anfang des 16. Jh. verwendet wurde.

SUTRUMPINIMAI

- apskr. – apskritis
- avd. – asmenvardis
- dab. – dabartinis, -ė
- ež. – ežeras
- prp. – parapija
- up. – upė
- vv. – vietovardis
- † – išnykęs oikonimas

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

- Barkowski – O. Barkowski, Die Besiedlung des Hauptamtes Insterburg 1525–1603, Königsberg, 1928/1930; Nachdruck: Hamburg, 1993.
- Blažienė – G. Blažienė, Dėl XVI–XVII amžiaus Sembos vietovardžių, – Baltistica, V priedas, 1998, 59–78.
- DLKŽ – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, Vilnius, 1972.
- Endzelins LG – J. Endzelins, Die lettländischen Gewässernamen, – Zeitschrift für slawische Philologie, XI, Wiesbaden, 1934, 112–150.
- Fenzlau – W. Fenzlau, Die deutschen Formen der litauischen Orts- und Personennamen des Memelgebietes, Halle, 1936.
- F 228 – Mažosios Lietuvos archyviniai dokumentai, Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius.
- Gerullis – G. Gerullis, Die altpreussischen Ortsnamen, Berlin und Leipzig, 1922.
- Goldbeck I – J. F. Goldbeck, Volständige Topographie des Königreichs Preussen. Erster Teil welcher die Topographie von Ost=Preussen enthält, Volständige Topographie vom Ost=Preussischen Cammer=Departement, Königsberg und Leipzig, 1785.
- Goldbeck II – J. F. Goldbeck, Volständige Topographie des Königreichs Preussen, Volständige Topographie vom Litthauischen Cammer=Departement, Königsberg und Leipzig, 1785.
- Gottschald – M. Gottschald, Deutsche Namenkunde, Berlin, 1973.
- Kalvaitis – V. Kalvaitis, Lietuviškų vardų klėtelė, Tilžė, 1910.
- LATŽ II – Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas, II, Vilnius, 1976.
- LKŽ – Lietuvių kalbos žodynas, I–XIX, Vilnius, 1968–2000.
- LPŽ – Lietuvių pavardžių žodynas, I–II, Vilnius, 1985–1989.
- LUEV – Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas, Vilnius, 1963.
- Natau – O. Natau, Mundart und Siedelung im nordöstlichen Ostpreussen, Königsberg und Berlin, 1937.
- OF – Ordensfolianten, Geheimes Staatsarchiv „Preussischer Kulturbesitz“, Berlin (skliausteliuose nurodomas dokumento numeris ir puslapis).
- Ostpr. Fol. – Ostpreussische Folianten, Geheimes Staatsarchiv „Preussischer Kulturbesitz“, Berlin.
- Pėteraitis MLT – V. Pėteraitis, Mažoji Lietuva ir Tvanksta, Vilnius, 1992.
- Razmukaitė – M. Razmukaitė, Priesaginės darybos Lietuvos TSR gyvenamųjų vietų vardai iš hidronimų, – Lietuvių kalbotyros klausimai, XXI, 1981, 199–206.
- U Insterburg – Urkunden zur Geschichte des ehem. Hauptamts Insterburg, Insterburg, 1895.
- Vanagas LHEŽ – A. Vanagas, Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas, Vilnius, 1981.